

Slovenščina na Slovenskem.

Glavni koren, iz kteroga su dosadaj poganjali vsi zadržki slovenščine, tiči v tem: da se ljudem zdi, da je slovenščina premalo imenitna, premalo potrebna; zato se nauk slovenščine tako često zanemarja.

Mi moramo zato dokazati, da je slovenščina imenitna v obče.

Toga se vsaki lahko prepriča, ako samo nekoliko naš jezik i naš narod pozna.

Slovenščina je narečje sila razširjenoga jezika slavenskoga, kteri se govori od morja beloga pri ArhangelSKU do morja černoga i hvalinskoga pri Astrahanu; od morja egejskoga pri Solunu (Thesalonik) do morja ledenoga pri Novoj zemlji, od morja jadranskoga pri Terstu do morja velikoga pri Kamčatki. Ta jezik je razprostranjen čez polovinu Evrope, čez tretjino Azije i čez dosta znaten predel Amerike; tako da nad totoj srepoj prostorinoj solnce nikada ne zaide. Blizo osemdeset milijonov duš govori krepki i prijetni jezik slavenski, tako da blizo vsaki deseti človek naše zemlje je naroda slavenskoga. Ako se spomenimo, koliko je moral naš miroljubni narod preterpeti od raznih sovražnikov: Turkov, Frankov, Tatarov i več drugih, i koliko sveta je njemu po svojoj milosti vendar Bog dal, se živo prepričamo, da se nad njim spolnuju slova svetoga pisma: **Блажені кроткі, кер они буду насліділі земљу**, to je: Blaženi krotki, ker oni budu nasledili (posedli) zemlju.

Tako rameno razširjeni jezik je gotovo važen i imeniten.

Kdor oči ima, lahko uvidja, da je slovenščina jezik imeniten med jeziki najimenitnejšimi; ako bi to ne hotel uvidjati, bi moral navlaš mižati, i ako bi gledal ali mižal — slovenščina je i ostane vendar jezik preimeniten i preimenitno vsako slavensko narečje, ker ako človek samo jedno narečje zna, se lahko nauči kterogakoli drugoga. Naj v mali dokaz tega mimogrede povem sledeću povesticu: Mlada deklica slovenska iz zilske doline je prišla služiti v Terst, se je naučila tam za potrebo nemščine, izverstno italijanščine i francuščine, je živela s svojoj gospodoj na Dunaji, v Turinu i v Parizu. Čez šest let je prišla svoje starše obiskat, kakor izobražena, akoravno neknjiževna gospodična. Mikavno je bilo poslušati, kako je ta Slovenka po svoji pameti jezike osobito razdeljevala. „Jezik francuzki“ — je djala — „je lep i izobražen jezik, tako tudi italijanski, nemečki i slovenski, ker jih človek lahko razume (ona jih je dobro znala); česki jezik, poljski, horvatski i serbski to su vse lepi izobraženi jeziki; ako človek pazljivo poslušaj, jih dosta dobro razumeš; su vsi kakor slovenski; turški jezik i gerčki sta pa barbarska jezika; poslušaj tenko, kakor hočeš, ne razumeš nič; ruski jezik je tudi izobražen jezik, človek (Slovenec) ga lahko razume, je kakor naš slovenski, samo malo po krajnsko obrnjen. Ko sem se s svojoj gospodoj v lani peljala iz Marselja v Pariz, su se vozili z nami na železnici tudi trije ruski gospodi — o j ruski gospodi su imenitni gospodi — pa vsi trije su znali samo četiri slova francuska, Francuzi po rusko pa nič. Ruski gospodi su nešto terjali po rusko i se nisu mogli nikako razumeti i si dopovedati s Francuzi; jaz sem jih pak razumela i sem povedala Francuzom, što ti gospodi žele; s Francuzi sem govorila po francusko, s Rusi po slovensko i sem jim tolmačila. Rusi su se vrlo obradovali i me pitali: **Вы ли Руска?** to je: Ali ste Vi Ruska? I sem jim odgovorila: Nisem ruska; sem le Slovenka!“ Sada je ta Slovenka s svojoj gospodoj v Atenah; tam se bude naučila gotovo gerčkoga jezika, kteri se ji ne bude onda zdel več barbarski. — Iz toga vidimo, da su slavenska narečja si bližja i podobnija, kakor se obično misli, su si tako podobna, da se tudi ljudi neknjiževni in neučeni raznih narečij za potrebu razume; toliko ložeje bi se imeli razumeti ljudi književni i učeni. Pa naši priprosti ljudi su nekada praktičniji od nekterih književnikov, oni bolje raz-

ume, što terja slavenska uzajemnost v govoru, oni gledaju govoreći se približati tistemu narečju, kteroga govori človek, ki ga imaju pred seboj; nekteri naši študirani ljudi bi pa radi v greh obrnuli, kdo ve kak velik, ako se jedno narečje drugomu približuje i su smešno zaljubljeni v posebnosti svojega domačega govora i v neke oblikice svoje deželice. — Priprosti Sloveni neznajući slovnice znadu besedu tako lepo obrnuti, da jih Slaveni neko drugo slavensko narečje govoreći razume — po pravici se more očekovati toliko već od naših književnikov, da se potrude svoje narečje po malo tako obraćati i ga izobraževati, da bude ostalim narečjem, kolikor moguće, podobno.

V našem cesarstvu slovenščina ni samo imenitna nego tudi osobito koristna. Med stanovniki Avstrije je najveć Slavenov, namreć blizo 17 milijonov, Nemcov 8 milijonov, Madjarov blizo 5 milijonov, Italijanov trije i Romunov blizo trije milijoni i tako dalje. Kamorkoli prideš v našej državi, malo da ne povsuda najdeš Slavene stalno prebivajuće, akoravno različnoga narečja: v Kranjskoj, Štajerskoj, Koruškoj, na Goričkom, v Istriji, Horvatskoj, Slavonskoj, v Dalmaciji, v vojvodovini Serbskoj, v granici vojačkoj, v Ugerskoj, v Čehah, v Maravi, v Sileziji, v Krakove, v Haliču, v Vladimiru. Samo v jedinog Tirolskoj i na Solnogradskom nije stalnih slavenskih stanovnikov, na Benaškem jih je 22.000 i v dolnoj Avstriji jih je zvanaj Dunaja blizo 15.000. Kako koristno mora biti vsakomu znanje slovenščine ali kterogakoli slavenskoga narečja, toga se vsako lahko prepriča. Budi duhovnik ali vojak, uradnik ali tergovec, poputnik ali stali stanovnik v slavenskih deželah, mu je slovenščina vrlo koristna. Ako se samo nekoliko pouči narečja stanovnikov, med kterimi živi, lahko brez velike težave se razgovarja ž njimi.

Na Slovenskem pa slovenščina ni samo koristna, nego uprav potrebna vsakomu, kdor ima opraviti s ljudstvom. — Uradnik vsake verste na Slovenskem neznajući slovenščine ne more svoje dolžnosti natenko dopolniti, akoravno bi rad. — Zdravnik bi imel natenko se pogovoriti s bolnikom, kde i kako ga boli, na čem je bolezen nalezel, — kako se pa bude pogovarjal, ako bi slovenščine ne znal? Moral bi bolniku samo ta v en dan nešto svetovati, budi prav, budi krivo. — Teško bi duhovnik, fajmošter ali kaplan slovenščine neznajući ostal na slovenskoj fari šest dni; sedmi den, to je v svetu nedelu bi moral gotovo odrinuti, ker bi prepovedovati (pridigati) ne znal. — Tergovcu je na Slovenskem slovenščina neobhodno potrebna, da more govoriti s ljudmi, s kterimi terguje, kterim prodaja i od kterih kupuje. To spoznaju tudi taki tergovci, kteri jinače malo ali nič ne maraju za slovenski jezik. Veliku krivicu bi storil, na primer, Celovčanom i Belačanom, ako bi rekel, da su ultraslavisti; ako pa v novine stavijo, da žele v štacunu dobiti učenca ali pomočnika, pristave blizo vsigda, da mora znati „windisch“, — slovenščina je v obče preimenitna, v Avstriji prekoristna, na Slovenskem ne obhodno potrebna.

(Na dalje v prihodujem listu).

Jezikoslovne drobtinice.

Neke posebnosti v isterski čakavščini.

Mnogo se rabijo samostojniki od golih korenog glagolskih v ženskem spolu, na pr. težka véz, ruhla (rahla) kôp, tvrda ral.

Samostojniki drugode na mé se glasijo tukaj na men, na pr. sémen, imen, ramen.

Zapopadek samostojnih imen se po Istri mnogo rado povećuje a) z ina nepromenivši spola, na pr. dažljina (daž), klobučina (klobuk); ki nožina (nož), ka nožina (noga), Mates-ina, Lovr-ina, Jur-ina; Mic-ina (Maria); b) z aća, ča, premenivši možki spol v ženski, na pr. hilj (ital. spelta piccola, Dinkel) hiljaća;

vert, vertljača; puhljača (neka debela turšica), fuma-ča (Euphemia), Tonka-ča.

Možke pridevke na *ic* predelujejo v ženske *ika*, ali po blagoglasji v *ka*, na pr. Derndić, Derndika; Čohilić, Čohilka.

Zemljišče kraja se imenuje pristavši imenu kraja, mesta, sela itd. ščina, ali po potrebi samo *ina*, na pr. Pulj (samo to je po slovanski), Puljščina (das Teritorium von Pola): Pićan, Pićanščina, Gračiće, Gračićina; Terst, Terščina; Réka, Reščina.

Staroslovenski ženski rodovnik v jednini (jedinšini), imenovnik in toživnik v množini na *i* (*y*); potle mestovnik vsakega spola v jednini na *é*, in možki toživnik v množini na *i* se še mnogo slišijo.

Rodivnika v množini ne rabijo ne na *ov*, *ev*, ne na *a*; ampak odvergši ženskim imenom *a* srednjim *o*, *e* naglasujejo zadnji slog pristavljaje v potrebi pred zadnjo slovo *a*, na pr. tužab (tužba), zemalj (zemlja), sedal (sedlo); pa tudi prilagajo *i*, na pr. mnogo poti. — Prilogovi rodovnik in dajavnik pri določivnem pomenu v jednini izhajata vselej čisto na *ega*, *emu*, naj predstaja mehak ali terd tihnik.

Ti se še sliši govoriti mesto *ta*, na pr. ti put (takrat); ti oženja (ta ženin); tako tudi stari si za tatù: sega jutra, sih dob, siko (tako).

Uvétnik (konditional) se sklanja tako-le: bim ali bih, biš (biše), bi, bimo, bite, bi; v budućniku se še čuje v prvi osebi: budeh, na pr. da jaz budeh.

Deležje minule dobe se sliši, pa samo da krajše: rekši, padši.

Mnogo se rabijo opetovavni glagoli, na pr. gnjijati, hojevati, kopevati itd.

Vi mesto iz po severoslovanski, na pr. pri sunčnem vilazè, vitegniti (-nuti), zemlja se je virodila (je nehala ploditi).

Delo rokodelstva se pove z glagolom, na pr. malinariti, cekariti (z lesom tergovati).

Vikamo se mnogo, pa samo z zaimenom in glavnim glagolom v drugi osebi množine; vse drugo ostane v jednini, na pr. dična moja susedo! kade ste bila; gospodine podžupe!*) zač ste mi vi to zapoveda, -al, ali zapova. S tem prestarim vikanjem se govor kaj čisto določuje.

Čakavščina ima še mnogo krepko slovanskih besed, s katerimi bi se mogla naša književnost krepiti (a ne krepčati), ki se morda drugde ne čujejo. Samo nekatere za primer: samoštov, obedina brez kega pozvati; pelja eine Fuhr; zamokraščina ali žabunjak, neko zelenilo v stoječi vodi, vehulja, mehka zelnata glava; paljak, korec za vodo pljati; teržkinja, branjevka; viškice nach aufrecht; balistranjak, vratni banger; streževina, zlecenje v boleznih; priverhniti (-nuti), verhe skloniti, gluško-a, ein tauber Mensch; babor, basniška kača z demantom v glavi, dimboščak (duboko) eine Kluft; petasati (od ljudi), kopitati (od živine) mit den Füßen ausschlagen; velan, velenko, ein grosser Mensch.

J. V. **)

Kratkočasnica pa tudi podučnica.

Prazen strah.

Neki cerkovnik (mežnar) gré pozno ponoči domú; odbila je ura ravno polnoči. Da pa pred domú pride, ker ga zebe, gré naravnost čez pokopališče, čigar vrata odklene in zopet za seboj zaklene. Vès zamišljen korači v plajš zavít čez bele, snežene grobe. Nebo je prižgano z brezštevilnimi lučicami, in tudi mesec se je prikazal ravno kar izza oblakov. Na drugem koncu zasliši, že blizo vrat, na-

enkrat neko čudno stokanje in ječanje. Obstane, gleda in poslušá. Vse je tiho, nič živega ni viditi. — Veter tako vleče, veter — si misli cerkovnik — ali pa kaka ptica ujeta kje upije. — Oj! stoj, tam v kotu, na grobu tam, kjer smo včeraj Lenartovega hlapca pokopali, ali ni človeška podoba? Ali se ne giblje una senca? Križ božji! res; — kaj bo?

Pa naš cerkovnik strahú ne pozná in sklène storiti, kar bi sto družih ne storilo. Stopa serčan proti prikazni.

Al ne stopa dolgo, in že se mu začno hlače tresti. — Resnično! ali je človek, ali pa — duh. Strah, v čeru plajš zavít, pokrit s klobukom, na grobu kleči in sterma v grob gleda. Kaj čudno, nezapopadljivo! Če je človek, kaj ima tú o polnoči, v hudem mrazu, opraviti? Kje je ključ dobil? To ni kar tako. Tine, ne bodi prederzen; z duhovi se ni norčevati! — Tako modruje naš cerkovnik, in — steče, kakor da bi mu za petami gorelo.

Komaj stopi vès spehan domá v vežo, mu pride 18 let stara hči vsa objokana naproti. „Joj, oče, oče, mati bodo umerli; pred eno uro so bili še zdravi, in zdaj — zdaj“ — reva ne more več govoriti; bridka žalost ji je zaperla besedo.

Cerkovnik stoji kakor zid, in ne vé kaj bi počél. Še le ko zdravnik bolni na pomoč pride, gré v hišo. Bleda kakor merlič leži žena na postelji. Zdravnik maje z glavo. Cerkovnik se ne dá potolažiti. Že je veliko od „spomina“ in takih reči pripovedovati slišal, pa se je vselej takim pogovorom smejal. Drugač pa zdaj misli. Prikazni na pokopališču se spomni in se trese kot šiba. O, spomin, spomin! — zdihuje.

Dva dni leži žena kakor na pol mertva. Tretji dan ji malo odleže; četrti in peti pa precej. Zdravnik še le vedno z glavo maje, in cerkovnika to še bolj skerbí kakor tista prikazen na pokopališču.

Čez deset dní pervikrat žena vstane. Tamno obličje cerkovnikovo se pa le ne zvedri. Zdi se mu, da je le malo odleglo ženi, in da bo kar naenkrat ugasnila. Na spovedi pové vse duhovnemu očetu, ki se zastonj prizadevajo ga prepričati, da se prikazen na pokopališču s tem nič ne ujema, in da je to le prazna vraža. Pa vse zastonj; cerkovnik se ne dá potolažiti. Dela se pa, kakor bi se za njeno zdravje nič ne bal. Večkrat ga žena praša, kaj da mu je, pa ji nikoli nič ne reče.

Tako preteče cel mesec.

En večer pride tkavka Neslanka k cerkovniku. „Lepo vas prosim, Tine“ — reče — „posodite za nočoj mojemu možu ključ od pokopališča; tako ga zobje bolé, da mu ni več obstati, in ker so ravno danes enega pokopali, bi šel rad na ta grob klečat in molit, kar mu bo gotovo pomagalo; saj je tudi nedavnej ključarju pomagalo; ona sama mi je pravila.“ — „Kako, kaj, ključar, koga je, ali na pokopališču je bil?“ — poprime cerkovnik za besedo. „In kdaj je bil?“ — „Kdaj? se ne vem spomniti, pa saj ste mu tudi ključ posodili!“ — „Že dobro“ — odgovori cerkovnik — „tù imate ključ in povejte svojemu možu, naj potem vrata zaklene.“

Ko tkavka odide, se cerkovnik koj napravi in gré nad ključarja ter ga praša, čemu je šel uno noč na pokopališče. „Že več dní — mu ključar odgovori — so me tako zobje boleli, da sem skoraj obnorel. Svetuje mi potem nekdo, naj grem o polnoči molit na grob tistega, ki je pred malo dnevi umerl, in zobje me bodo koj nehali boleti. Se vé da nisem nič kaj verjel, al sila kola lomi. Vzamem svoje ključe seboj, odklenem vrata, jih za seboj zaklenem in grem na grob. Spervega me je tako strašno po čeljustih tergalo, da sem neprenehoma stokal, kmalo pa, ali je silni mraz pomagal ali pa strah, da sem bil sam na pokopališču o polnoči, me neha tergati, in preden domú pridem, me nič več zobje ne bolé. Ne zamerite, Tine, da vas nisem prišel prašat. Nisem vas hotel nadlegovati; tudi me je bilo sram kaj takega povedati.“

*) Podžup, Gemeinderath.

**) Prav radi; prosimo le večkrat kaj.